

LUKIŠKIŲ AIKŠTĖS VILNIUJE URBANISTINĖS PLĖTROS EVOLIUCIJA, PASEKMĖS IR SIŪLYMAI

Lina Panavaitė

UAB „SWECO LIETUVA“

V. Gerulaičio g. 1, LT-08200 Vilnius

lina.panavaite@sweco.lt

Saulius Motieka

VG TU URBANISTIKOS KATEDRA

Pylimo g. 26, LT-01332 Vilnius

saulius.motieka@gmail.com

Lukiškių aikštė pirmiausia yra miesto urbanistinio instrumentarijus priemonė, o tik paskui užsipildo filosofiniu socialiniu turiniu. Svarbu, kur jinai yra, kodėl jinai atsirado, kokį vaidmenį atlieka miesto urbanistinio audinio kontekste ir kokios galimos urbanistinės transformacijos pasekmės. Kontekstualumas, kompoziciniai žemutinės Neries upės terasos urbanistinės struktūros principai – tai raktas link logiško, pagrįsto ir kuo teisingesnio sprendimo. Jau buvo išnagrinėti visi galimi aikštės transformacijos variantai. Svarbu pasirinkti tą geriausiai tinkantį ir įrodyti jo prasmingumą plačiajame urbanistiniame kontekste vengiant galimų grėsmių ir pasitaikančių klaidų, nes nagrinėjama teritorija yra vieno iš svarbiausių miesto probleminių arealų aplinkoje, kol kas neturinti suformuotos ir integralios urbanistinės struktūros, susijusios su Senojo ir Naujojo miesto centrais.

Lukiškių aikštės urbanistinė samprata neatsiejama nuo Vilniaus centro identiteto, urbanistinės morfologijos tęstinumo ir sostinės įvaizdžio formavimo. Pasitvirtina išvada, kad reprezentacinei Lukiškių aikštei būtina nauja atitinkanti sostinės rangą urbanistinė, socialinė ir meninė kokybė. Galimi jos parametrai išnagrinėti, pagrįsti ir patikrinti vizualinių pasekmių vertinimo kriterijais.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: urbanistinis instrumentarijus, urbanistinė struktūra, urbanistinis audinys, urbanistinė transformacija, užstatymo morfotipas, užstatymo daugiaplaniškumas.

Vilniaus peizažas yra labai įspūdingas, bet podraug turi žavesio, kurį iš tiesų retai tesutinkame... juk Vilnius iš tiesų nėra miestas, ir niekada šitoks nebuvo. Vilnius tik apsimeta esąs miestas, ir tai jam pavyksta be didesnių pastangų, tačiau, nepaisydamas laiko tėkmės ir dvasios, jis išliko kaimas. Tik kur nekur, vienoje kitoje didžiųjų gatvių jis atrodo it didmiestis...¹

ĮVADAS

Šiuo metu profesionalioje aplinkoje ir viešojoje erdvėje labai daug bei garsiai diskutuojama apie „žalią miestą“, viešąsias erdves arba viešuosius interesus, urbanistiką ir demokratiją, išmanųjį miestą, darnųjį miestą arba darniąją miesto plėtrą. Aiškiai matoma, kad diskusija plėtojama ne visai žinant, kas yra urbanistikos mokslas, arba sąmoningai siekiant „užmaskuoti“ urbanistikos nesuvokimą, bet aktyviai dalyvauti procese

1 Jan Buřhak, *Vilnius I*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2012, p. 52.

ir netgi stengtis iškreipti kertines urbanistikos mokslo nuostatas. Akivaizdu, kad egzistuoja ganėtinai ryškūs urbanistikos suvokimo ir aiškinimo skirtumai pagal privačius arba kastinius interesus.

Šios poliarizacijos pavyzdys yra dabartinė situacija su Lukiškių aikšte. Tokią dykynę² rado Vladislovas Mikučianis, po Antrojo pasaulinio karo atvykęs dirbti miesto vyriausiuoju architektu, tokia ji liko ligi šiol. 2010 m. LAS skaitiniuose filosofo prof. Nerijaus Mileriaus pokalbyje su tikru vilniečiu ir miesto architektu prof. Vytautu Brėdikiu, pastarasis prasarė, kad Lukiškių aikštė – nė velnio ne aikštė, o didelis neužstatytas kvartalas. Nėra ko kalbėti apie specifiką, tinklą, architektūrą, būdingą Vilniui, kilusią iš tikrosios aplinkos³. Dėl jos jau daug metų nenutyla polemika visuose lygmenyse – ir urbanistiniame, ir politiniame, ir ideologiniame, ir socialiniame, ir meniniame, ir buitiniame... Prirašyta straipsnių, sukurta sakmių ir pasakų, paskelbta ir laimėta daug konkursų, išseikvota daug proto, išmonės ir fantazijos, bet tai kol kas nieko nekeičia. Negalima sakyti, kad niekas negalvoja, bet priimant sprendimus visuomet vadovaujamosi emocijomis ar dar kažkokiais nesuvokiamais motyvais.

Niekam ne paslaptis, kad miestų plėtrą ir jų įvaizdį istorijos etapais išimtinai lemia ekonominės situacijos. Ekonomika yra pagrindinis urbanistikos veiksnys ir padarinys.

XVII a. ekonominė situacija Lietuvoje ir Vilniuje buvo tokia, kad reikėjo didelio turgaus. Turgaus arkliams, turgaus ožkoms, turgaus karvėms... Ir ne mieste, o priemiestyje. Turgus ir yra turgus. Taigi Lukiškės kaip tik ir buvo ta geografinė vieta, kur jis galėjo tuomet atsirasti ir atsirado. Bet tai buvo užmiestyje, o dabar – jau pačiame miesto centre...

2 Vladislovas Mikučianis, *Norėjau dirbti Lietuvoje*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, p. 71.

3 Vytautas Brėdikis, „Architektūra – tai dėžė, kurioje bandoma pasislėpti pačiam nuo savęs“, in: *Lietuvos architektų sąjunga*, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-07-14], <http://www.architektusa-junga.lt/skaitiniai/-architektura-tai-deze-kurioje-bandoma-pasislepti-paciam-nuo-saves>.

Tad šiandien svarbu susivokti šios miesto dalies morfologinėje sistemoje, o svarbiausia – kvartalų dydžiuose ir gatvių vizualiniuose kanaluose bei kompozicinėse ašyse, ir iš to daryti išvadas.

Kas yra Lukiškių aikštė? Ar tai socialinė filosofinė, ar tai erdvinė urbanistinė kategorija? Dr. Tomas Grunskis kai kuriais savo straipsniais apie Lukiškių aikštę įnešė tam tikros painiavos socializuodamas šią problemą: esą miesto visuomeninių erdvių – jo pagrindinių aikščių, gatvių ir kt. – estetika, kompozicija, neretai ir struktūra priklauso nuo sociokultūrinių sąlygų, vyraujančių socialinės tvarkos modelių ir kultūrinės orientacijos paradigmų, kuriomis operuoja tam tikras sociumas tam tikru laikotarpiu⁴, tą patį patvirtindamas viename iš straipsnių, kad „miesto ir jo visuomeninių erdvių sistemai didelę įtaką daro sociokultūrinis kontekstas“⁵. Prof. Algis Vyšniūnas bando vertinti situaciją, teigdamas, kad visų pirma „tai architektūrinė sąvoka, kartu tai yra meninė priemonė ir kūrybos objektas“⁶. Tai svarbu, ir niekas to neneigia. Bet per labai ilgą laiką tas sociumas, kad ir kaip besistengdamas, nesugebėjo identifikuoti ir pasiūlyti jokio apčiuopiamo ir įtikinamo pavidalo, o tik svaigo ir svaigsta vadinamosiomis „paradigmomis“. Net po daugybės socializuotų ir patriotizuotų konkursų nesugebėjo įrodyti savo sprendinių teisingumo. Visi pašamoneje lyg ir suvokia, kad kažkas nepasisėkė, kažkas neprilipo ar kažko trūksta... Taip yra, nes yra daroma atbulai. Visų pirma aikštė yra neatsiejama miesto, kaip urbanistinės struktūros, sudėtinė dalis ir jos formavimo priemonė. Tik svarbu nusistatyti, kur jinai yra, kodėl jinai atsirado, kokį vaidmenį atlieka miesto audinio kontekste, ir tada taps aišku, kokio socialinio užtaiso ji nusipelno.

4 Tomas Grunskis, „Lukiškių aikštės estetinės transformacijos problema Europos miesto aikščių tradicijos diskurse“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2000, Nr. 3 (24), p. 119.

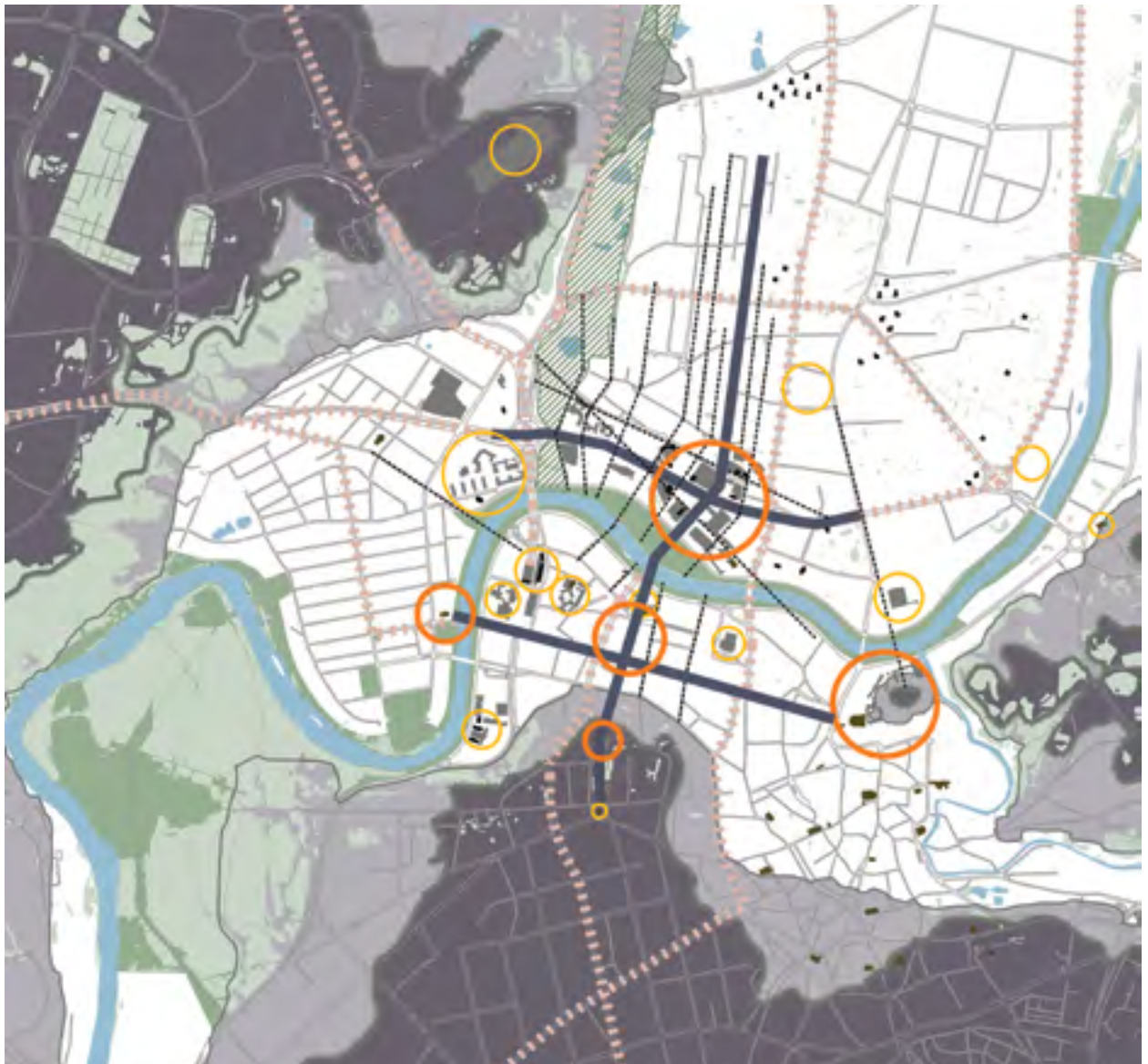
5 Tomas Grunskis, „Miesto visuomeninių erdvių sistema: kai kurios teorinės prielaidos“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2002, Nr. 3 (26), p. 141.

6 Algis Vyšniūnas, „Lukiškių aikštė – socialinio užsakymo evoliucija. Paminklas laisvės kovų dalyviams ar simbolis „Laisvė“?“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2008, Nr. 4 (32), p. 201–202.

Šiame straipsnyje kaip tik ir bandoma pažvelgti į Lukiškių aikštę grynai iš urbanistinių pozicijų, vertinant aikštę ne kaip socialinį reiškinį, o kaip vieną iš urbanistinio instrumentarijaus priemonių. Čia netgi nebandoma apžvelgti viso pasaulio, Europos ar net visų kitų Vilniaus miestų aikščių genezės principų ir sandaros. Tai tiesiog Lukiškių aikštės urbanistinė analizė ir pateiktas galimos

urbanistinės traktuotės principas suteikiant aikštei kitą – aukštesnę urbanistinę kokybę, nenagrinėjant semantinių, filosofinių arba socialinių interpretacijų ar lūkesčių.

Kontekstas; miesto centrinės dalies urbanistinis audinys; žemutinė Neris terasa [1 il.] – tai faktoriai, kurie formuoja mūsų suvokimą, ir taip pat nuostatos,

SUTARTINIAI ŽENKLAI

	Pagrindiniai kompoziciniai mazgai Kompleksai, reikšmingi objektai		Pagrindinės kompozicinės ašys		Vizualiniai ryšiai		Formuojančios kalvos		Miesto žaliosios zonos
			Pagrindiniai struktūriniai ryšiai		Neris servagė				

1. Vilniaus miesto centrinės dalies kompoziciniai principai
Compositional principles of the central part of Vilnius

kuriomis vadovaujantis tenka pradėti analizę. Vadina-
si, atsakymai glūdi ne pačiame objekte, o žymiai pla-
tesnėje jo kontekstualioje aplinkoje.

Kompoziciniai principai. Taip jau susiklostė, kad
šiuo metu žemutinėje Neries terasoje pagrindinėmis
struktūrinėmis ašimis yra tapusios Gedimino ir Kons-
titucijos prospektų paralelės. Jos, sukapotos meridiani-
niais komunikaciniais-vizualiniais kanalais, sistemiškai
pasikartojančiais panašiu intervalu, ir sudaro šios Vil-
niaus dalies urbanistinio audinio esmę. Be to, prateka
Neries upė, kuri, kaip įprasta civilizuotuose miestuose,
Vilniuje neatlieka jokio jungiančio vaidmens urbanisti-
niame nagrinėjamos teritorijos scenarijuje. Akivaizdu,
kad šiuo atveju nėra panaudotos visos įmanomos ir
tinkamos urbanistinės priemonės tam tikslui pasiekti.
Visų pirma tam, kad būtų suformuotas visavertis įvaiz-
dis, jis išeksponuotas ir pagrįstas jo funkcionalumas,
kol kas nėra susitarta dėl prioritetinių urbanistinių
mazgų akcentavimo ir jų formavimo priemonių.

Miesto daugiaplaniškumą apibrėžia ne tik išskirti-
nė miesto topografija, tačiau ir skirtingas užstatymo
pobūdis. Urbanistiniu požiūriu Vilniaus miesto cen-
trinę dalį galima zonuoti pagal susiklosčiusį užstaty-
mo morfotipą, užstatymo intensyvumą bei aukštin-
gumą, lokalizaciją gamtinės aplinkos atžvilgiu [2 il.].
Kiekviena iš šių zonų, teritorijų turi susiformavusį ar
pradėtą formuoti miestovaizdį. Zigmas Jonas Dauno-
ra, Salvinija Kirvaitienė, Algis Vyšniūnas savo mo-
nografijoje yra suformulavę Vilniaus centrinės dalies
vizualinę identitetą kuriančių urbanistinės struktūros
elementų (miestovaizdžių) hierarchinę seką⁷. Tai yra
fundamentaliai įrodyta, ir niekas, ko gero, negalėtų su
tuo nesutikti.

Akivaizdu, kad šiuo atveju yra labai svarbūs ir
saugotini jau susiklostę visokeriopi ryšiai įvardytose
sudėtinėse miesto centro dalyse. Jų struktūrizavimas
miestovaizdžių arealuose ir jų tarpusavio jungtyse

7 Zigmas Jonas Daunora, Salvinija Kirvaitienė, Algis Vyšniūnas,
*Vilniaus miesto vizualinio identiteto apsaugos ir plėtros princi-
pai*, Vilnius: Technika, 2004, p. 75–76, 82.

2. Vilniaus miesto centrinio rajono teritorijų vertybinė hierar-
chija: A – Pilių kompleksas; B – Senamiestis; C – Gedimino
prospekto kvartalų grupė; D – Kitos sostinės žemutinės terasos
užstatymo dalys; E – Centrinio rajono viršutinės terasos dalis;
F – Prioritetinė centro plėtros zona ir G – Perspektyvinė re-
konstrukcijos ir transformacijos teritorija

Hierarchy of spatial values of the central district of Vilnius: A –
a complex of castles; B – Old Town; C – a group of blocks on
Gedimino Avenue; D – other parts of the development of the
lower terrace; E – the upper terrace part of the central district;
F – the priority development zone of the centre; G – a planned
territory of reconstruction and transformation

padėtų išryškinti vietos kompozicinę išraišką ir susti-
printų jos identitetą.

Bet kur yra ta pagrindinė jungtis, logiškai ir pagrįs-
tai sukabinsianti abi paraleles, sujungianti prioriteti-
nę centro plėtros zoną su centrinio rajono viršutine
terasa, o gal ir net padėsianti respektuoti upę, kaip vie-
ną iš pagrindinių kompozicinių, bet ne gamtosauginių
Vilniaus miesto centro elementų?

Nagrinėjamoje teritorijoje yra pradėtas formuo-
ti moderniojo Vilniaus miesto centro (urbanistinės
kalvos) kompozicinis mazgas, išsiskiriantis vertikaliu
dominančių ir funkcijų gausa. Tačiau vienas sudėtinis

elementas dar nieko nereiškia. Be to, jis dar galutinai ir nesuformuotas. O norint jį tinkamai pabaigti, būtina sukonstruoti jo logišką integraciją į viso konteksto urbanistinę situaciją.

Kitas kompozicinis mazgas – Lukiškių aikštė su Šv. apaštalų Jokūbo ir Pilypo bažnyčia bei ligoninės pastatų kompleksu. Norint jį panaudoti, būtina išsiaiškinti ir pagrįsti galimą jo urbanistinį-architektūrinį modelį.

Dar vienas labai svarbus elementas yra Tauro kalnas. Ne tik dėl jo ypatingos geografinės-urbanistinės situacijos (kaip viršutinės terasos dominantė), bet ir dėl jo viršuje planuojamų, eskaluojamų ir akcentuojamų išskirtinių funkcinių prioritetų.

Tokiu būdu šių mazgų struktūrinė jungtis ir galėtų būti pagrindinis jungiamasis kompozicinių ašių elementas, kurio centre ir atsidurtų Lukiškių aikštė su savo aplinka ir būsimu struktūrinio branduolio urbanistinėmis galimybėmis bei perspektyvomis.

Senasis ir Naujasis sostinės centrai abipus Neries... Jų jungtis. Gedimino prospekto ir urbanistinės ašies nuo Tauro kalno iki pat Naujojo miesto centro dešiniajame Neries krante sankirta. Štai kur esmė. Tai neišvengiamai sukuria fenomeną, kuriam visapusiškai tinka sostinės reprezentacinio urbanistinio mazgo vaidmuo.

Norint pateisinti šias prielaidas, būtina nuosekli metodika, kuri padės nustatyti ir įrodyti jų pagrindines nuostatas bei leis objektyviai prognozuoti pasekmes. Analizei yra pasirinkti tam tikri metodiniai principai: istorinės raidos analizė ir vertinimas miesto istorinės urbanistinės plėtros kontekste; Neries slėnio esamos būklės tyrimai, įvertinant teritorijos planinę ir erdvinę struktūrą bei įvardijant pagrindines problemas; planinės erdvinės sistemos formavimo fizinių parametrų nustatymas, t. y. urbanistinės struktūros meniškumą lemiančių veiksnių ir jų taikymo principų individualumui, kontekstualumui bei estetiniam prasmingumui galimybės, ir galiausiai vizualinių pasekmių vertinimas per planinės struktūros ir panoraminio vaizdo ryšio analizę, žvelgiant iš deklaruotų

pagrindinių miesto apžvalgos vietų. Aišku, būtų galima paanalizuoti net ir bioenergetinių komponentų poveikio žmogui teritorines zonas ir galimas buvimo jose pasekmes, bet tai jau kita tema ir kitas problemų laukas... Šiuo konkrečiu atveju yra nagrinėjama tik miesto centrinės dalies urbanistinė kokybė. Jos vizualinių pasekmių vertinimui bus pritaikyta Londono miesto vaizdų valdymo sistema⁸.

AIKŠTĖS TRANSFORMACIJOS ISTORINĖS RAIDOS APŽVALGA

Lukiškių aikštės atsiradimas siejamas su XIX a. pirmoje pusėje pradėta Vilniaus miesto plėtra vakarų kryptimi, nuo XVI a. vidurio čia buvusį Lukiškių priemiestį ir prieplauką pertvarkant į miesto kvartalus. 1837 m. miesto plane buvo suprojektuota Šv. Jurgio gatvė (dab. Gedimino pr.) ir visa urbanistinė aplinka, pagal tuometines imperines tradicijas padalyta į milžiniškus kvartalus su perspektyviai tuščiomis vidinėmis erdvėmis [3 il.].

Nežiūrint į tai, Lukiškių priemiesčio raida buvo stichiška. Numatyta plėtra buvo realizuota daugiausia vieno aukšto sodybiniais namais. Šv. apaštalų Pilypo ir Jurgio bažnyčia iš pat pradžių milžiniškai Lukiškių turgaus erdvei nebuvo nei dominantė, nei kokia nors kitokia urbanistinės kompozicijos sudėtinė dalis. Pastatyta pagal rytų-vakarų orientaciją, apjuosta netaisyklingo šventoriaus ir pagarbiai atitraukta nuo gatvės užstatymo linijos. Vertinant tai, greičiausiai ji buvo sumanyta kaip kompozicinis akcentas dabartinės Vasario 16-osios gatvės išklotinei. Gatvės, kuri tuoj tuoj išeis į krantinę, į upės erdvę, o gal ir į būsimą tiltą, kaip ir visuose išsivysčiusiuose to meto Europos miestuose. Panašiai buvo sukonstruota ir Kalvarijų gatvės aplinkinė urbanistinė kompozicija ties Žalioju tiltu

8 Greater London Authority, *London view frame management 2012*, [interaktyvus], 2012, [žiūrėta 2013-12-15], <http://www.london.gov.uk/priorities/planning/supplementary-planning-guidance/view-management>.

3. XIX a. pradžios Vilniaus plano fragmentas: 1 – Lukiškių aikštė, 2 – Šv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčios ir Dominikonų vienuolyno kompleksas, 3 – kalėjimas (punktyru pažymėtas planuojamų gatvių tinklas)

Fragment of the early 19th century Vilnius plan: 1 – Lukiškių Square, 2 – the complex of St. Jacob's and St. Philip's Church and the Dominican Monastery, 3 – a prison (a dotted line marks a network of newly planned streets)

4. 1860 m. Lukiškių turgaviečių projektas

Draft plan of marketplaces on Lukiškių Square, 1860

su Šv. arkangelo Rapolo bažnyčios bokštais ir neogotikinių Raduškevičiaus rūmų ansamblio vertikaliais elementais. Tuo metu tai buvo pagrindinė ir vienintelė ašis nuo Rygos trakto – pagrindiniai, reprezentaciniai miesto vartai iš šiaurinių prieigų. Tokia tradicija, toks urbanistinis principas. Todėl „svaigti“ ir visai įrodinėti Šv. apaštalų Jokūbo ir Pilypo bažnyčios kaip dominantės vaidmenį Lukiškių aikštei yra juokinga ir visiškai nepagrįsta.

Apie 1860 m. buvo parengtas Lukiškių turgaviečių projektas [4 il.], kuriame suprojektuotos turgavietės erdvė smarkiai išsiskyrė iš tuometinių Vilniaus miesto erdvių dėl savo dydžio. Tai darosi suvokiama, išeksponavus parametrus ant kontekstualesnio plano [3 il.] – plotas sudaro keturių normalių kvartalų dydį.

Analizuojant Lukiškių aikštės transformacijos raidą, tenka konstatuoti, kad labai didelį darbą nudirbo prof.

K. Šešelgis, atlikęs išsamią aikštės projektų analizę, vertindamas ją būtent kaip meninę priemonę ir kūrybos objektą. Jos išvadinėje dalyje autorius pateikia strateginę nuostatą, kad:

naudojant konkursų ir projektavimo veiklos patirtį tolesniam aikštės projektavimui, reikėtų teikti pirmenybę siūlymams, kurie per daugiavartinę aikštės paskirtį, visiems Lietuvos žmonėms visais laikais suprantamą architektūrinį urbanistinį sprendimą siekia sukurti sostinės statusą atitinkantį aikštės įvaizdį.⁹

Kitas labai reikšmingas teoretikas yra prof. Z. J. Dau-nora. Jis 1998 m. ne tik aprašė Lukiškių aikštės planavimą istoriją, bet ir kompetentingai suformulavo galimus naujus ir pagrįstus aikštės pertvarkymo fizinius dydžius [5 il. 1 var.]. Išanalizavęs aikštės urbanistinius principus, nustatęs jos kompozicines ašis, erdvinę sistemą, autorius prieina prie išvados, kad svarbiausias dalykas yra aikštės ploto sumažinimas iki Vilniaus

⁹ Kazys Šešelgis, „Vilniaus miesto Lukiškių aikštės formavimo projektai“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 1997, Nr. 2 (24), p. 51.

5. Lukiškių aikštės transformacijos variantai
Transformation options of Lukiškių Square

miestui priimtino mastelio. Aikštės ir Tauro kalno ryšys traktuojamas kaip žalingas, nes jo stiprinimas gali užgožti Gedimino pilies kaip pagrindinės miesto dominantės vyraujančią padėtį. Siūlomas sprendimas užstatyti tris ketvirtadalius aikštės. Taip pat aikštės fizinis perimetras turėtų būti minkštinamas želdiniais. Prof. Z. J. Daunora teigia, kad „visuomeninės miesto aikštės atviros erdvės optimalų dydį rodo šios aplinkos pirminio struktūrinio elemento – kvartalo parametrai“¹⁰.

10 Zigmantas Jonas Daunora, „Lukiškių aikštės ir jos aplinkos urbanistinės sąlygos ir plėtojimo galimybės“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vinius, 1998, Nr. 2 (22), p. 70.

Apibendrinus buvusių projektų ir projektinių pasiūlymų patirtį, galima konstatuoti, kad beveik visuose projektuose Lukiškių aikštė suprantama kaip pagrindinė reprezentacinė miesto aikštė ir visur sutartinai siūloma mažinti žymiai per didelę aikštės erdvę.

Susisteminius visus prieinamus ir analizuotus projektus, matosi, kad per visus raidos etapus buvo pasiūlyti įvairūs priimtini variantai [5 il.]. Jų yra dvylika. Trūksta tik vieno – siūlymo visai užstatyti Lukiškių aikštę...

Tačiau įvertinus meninių priemonių aplinką ir kūrybos procesą, būtų prasminga ieškoti aiškesnių ir prasmingesnių argumentų, kurie atsiskleistų platesniame urbanistiniame kontekste.

LUKIŠKIŲ AIKŠTĖ DABARTINĖJE MIESTO STRUKTŪROJE

Paprastai nagrinėjamos teritorijos urbanistinis vertinimas yra pagrindžiamas kompleksine teritorijos analize, nes planinė erdvinė struktūra yra neatsiejama nuo vietos strategijos, nuo užstatymo konteksto ir galų gale nuo socialinio funkcinio konteksto.

Šiuo metu nagrinėjamoje aplinkoje vyrauja perimetrinis kompaktinis užstatymas su tam tikromis vertingų ir išraiškingų urbanistinių mazgų užuomazgomis, be kurių neapsieina jokia tokio lygio urbanistinė situacija.

Pagal XIX a. planus miesto centras buvo išplėtas vakarų kryptimi per visas Lukiškes. Miestas augo, centras tapo per mažas ir fizine, ir funkcinė prasme. Po Antrojo pasaulinio karo, perorientavus miesto urbanistinę struktūrą ir pastačius Geležinio Vilko tiltą, atsirado galimybė centrui toliau sėkmingai plėstis per upę ir vystytis šiaurės kryptimi. Išryškėjo struktūrinių ryšių su dešiniuoju Neries krantu būtinybė. Tačiau

dešiniojo kranto plėtra vėlgi buvo stichiška. Pavienių reprezentacinių pastatų ekspozicija kaip paveikslų galerijoje, Baltojo pėsčiųjų tilto realizacija strategiškai svarbioje vietoje nulėmė tai, kad kairysis ir dešinysis Neries krantai taip ir liko kaip dvi atskiros miesto dalys, neturinčios tarp savęs jokių kardinalių sisteminių jungčių, tik atskiras jų užuominas tiltų tašose ir erdvinį chaosą [7 ir 8 il.].

XXI a. pr. Šnipiškėse pradėjus audringai plėstis Naujamam miesto centrui ir augant jo reikšmei, atsirado prielaidos kurti meridianinių komunikacinių jungčių sistemą, kuri sąlygotų Naujamiesčio, Lukiškių ir Šnipiškių atgaivinimą per globalų, visa apimančią miesto centro modelį. Šiuo atveju Lukiškių aikštė taptų strategiškai svarbiu miesto urbanistiniu mazgu. Jau ir dabar aikštė turi vienokius ar kitokius ryšius su Senamiesčiu, Naujamiesčiu, Žvėrynu ir Šnipiškėmis. Tačiau iškyla klausimas, kokia yra įsivaizduojama tų ryšių, tiksliau Vilniaus miesto centrinės dalies viešųjų erdvių sistemos, kokybė ir hierarchija bei kokia turi būti jų tarpusavio sąveika?

6. Meridianinių kompozicinių ašių schema

Scheme of the compositional meridian axes

7. Upės žemutinės terasos erdvinė sistema

Spatial system scheme of the lower terrace of the Neris River

Nagrinėjant Vilniaus centrinės dalies urbanistinių karkasą galima pastebėti, kad šiuo metu, nors Konstitucijos prospektas jau yra ryškus, bet kol kas pagrindinės centro ašies vaidmenį atlieka Gedimino prospektas. Tačiau prospektą supantis urbanistinis audinys yra labai nevienalytis tiek socialiniame, tiek urbanistiniame kontekste. Keliaujant nuo Vilniaus gatvės link Žvėryno, urbanistinė kokybė akivaizdžiai prastėja, pasireiškdamą morfologinės dermės neišbaigtumu, prasta viešųjų erdvių kokybe, naujais nestruktūriniais, bet pretenzingais objektais. Jeigu laikui bėgant Lukiškių urbanistinis karkasas smarkiai išsikreipė, tai ką jau kalbėti apie naujai besiformuojančius kvartalus, objektus kitose miesto centro dalyse, kurių stichinę raidą nulemia visiems žinomos voliuntaristinės ambicijos ir objektyvūs, formalūs teisiniai faktoriai. Nežiūrint į tai, kaip matome, centrinės dalies erdvinėje sistemoje dar galima išvelgti ir išskirti itin svarbią struktūrinę, kartu ir vizualinę komunikacinę ašį nuo Tauro kalno iki Naujojo miesto centro dešiniajame Neries krante. Ši ašis statmenai kerta Gedimino prospektą, Neries upę ir atsiremia į Konstitucijos prospektą besiformuojančios urbanistinės kalvos keteroje. Taip susidaro sisteminės užuomazgos Lukiškių aikštės urbanistinio mazgo hierarchiniam dominavimui – tapti centriniu, reprezentaciniu mazgu, sujungiančiu Naujamiestį su Šnipiškėmis, Senamiestį su Žvėrynu. Jei visi joje esantys mazgai būtų visiškai suformuoti, ašis galėtų turėti labai didelį potencialą. Labiausiai išreikšta ašies atkarpa yra nuo Tauro kalno papėdės iki Lukiškių aikštės, nors daugeliui Lukiškių aikštę nagrinėjusių praktikų ir teoretikų sietina su diktato ideologija, kurią reikia „rauti su šaknimis“, tačiau ašinė kompozicija tėra tik vienas iš urbanistinės struktūros formavimo principų. Kita ašies atkarpa – link Naujojo miesto centro – kol kas suvokiama tik vizualiai, nes realių sprendinių iki šiol nebuvo pasiūlyta. Šio ruožo urbanistinis įprasminimas užbaigtų visavertės pagrindinių centro viešųjų erdvių kryžminės sistemos realizaciją. Galima teigti, kad miesto urbanistinės struktūros išbaigtumas tiesio-

giai lemia tolesnį kokybiškų viešųjų erdvių gyvybingumą. Tol, kol nebus į miestą žiūrima kaip į vientisą urbanistinį audinį, kompozicinių mazgų arba atskirų fragmentų plėtra ir toliau vyks chaotiškai, net jeigu ir būtų sugalvotas bei pritemptas įsivaizduotinas filosofinis socialinis pamatas.

Vertinant Lukiškių aikštę kaip Vilniaus miesto centrinės dalies urbanistinio karkaso elementą, tenka įsijausti ir į pačios aikštės vidinį (lokalų) urbanistinį kontekstą bei jos fizinius parametrus.

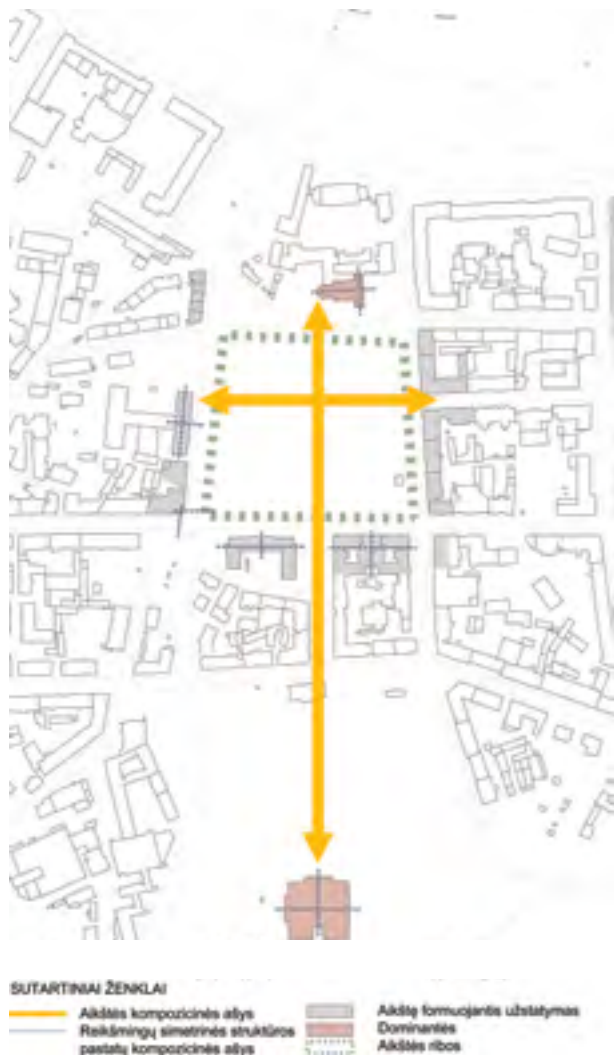
Pagal morfologinius principus tenka identifikuoti erdvių ir kitų morfologinių elementų dydžius. Jei kvartalas, tai kvartalas, jei aikštė, tai aikštė, o ne kurdoneras. Bet, kad ir kaip svarstytum ar vartytum, šiame morfologiniame miestovaizdyje kvartalo dydžio erdvė tesigauna tokia kaip dabartinė Savivaldybės (buv. I. Černiachovskio, O. Ožeškienės ir t. t.) aikštė, kuri dėl savo parametrų labiau yra skveras, o ne aikštė.

Dabartinė Lukiškių aikštė suformuota po 1953 m. aikštės pertvarkymo, kai tuometinis miesto vyriausiasis architektas V. Mikučianis, neapsikęsdamas su nevaldoma erdve, pačiomis paprasčiausiomis priemonėmis pasiūlė sumažinti aikštės vizualinius parametrus pasodinant perimetru medžių alėjas. Šiaurinė aikštės pusė buvo apšodinta penkiomis medžių eilėmis, rytinei ir vakarinei teko po tris. Gelbstint Katedros aikštę nuo Lenino paminklo pastatymo, aikštės paskirtis tapo reprezentacinė. Kompozicija standartinė – kad tiktų ideologinio vado skulptūrai, kuri ir tapo pagrindine aikštės architektūrinė dominante. 1991 m. demontavus paminklą visas aikštės sutvarkymas išliko nepakitęs. Kazio Šešelgio straipsnyje „Vilniaus miesto Lukiškių aikštės formavimo projektai“ buvo pateikta 1995 m. vykusio aikštei sutvarkyti skelbto konkurso dalyvio citata, aiškiai nusakanti aikštės probleminę situaciją:

tai yra ryškiausias įrodymas, kad atskiras paminklas yra laikina priemonė, priklausanti nuo politinių konjunktū-

rinių vėjų, neapimanti visumos ir visiškai nesprendžianti urbanistinių problemų, susijusių su šia vieta.¹¹

Lukiškių aikštė yra uždaro kontūro kvadratinė, kurios ryškiausias bruožas – jos simetrinė kompozicija vienos ašies atžvilgiu. Taip jau yra, kad pagrindinė aikštės kompozicinė ašis eina nuo buvusių Profesorių rūmų ir baigiasi ties Šv. apaštalo Jokūbo ir Pilypo bažnyčios altorine dalimi. Ši bažnyčia buvo pastatyta ankščiau, nei buvo įkurta turgaus aikštė, dar nesusi-

8. Lukiškių aikštės kompozicinių ašių schema

Scheme of the compositional axes of Lukiškių Square

11 Kazys Šešelgis, „Vilniaus miesto Lukiškių aikštės formavimo projektai“, p. 38.

formavus reguliariai Lukiškių priemiesčio struktūrai, tad, kaip jau anksčiau minėta, jos orientacija ir komponavimas nėra susiję su aikštės kompoziciniais principais. Šiaurinė aikštės išklotinė nėra suformuota. Šiuo metu kompozicinė ašis yra daugiau teorinė, suvokiama tik lokali jos pradžia ir pabaiga, nes šiaurinės išklotinės formantas yra didelis želdinys – tiesiog gojelis. Visgi vizualinis ašies suvokimas išlieka. Papildoma statmena ašis yra Kaštonų g. tąsoje ir įsiremia į Užsienio reikalų ministerijos pastatą. Tačiau jos suvokiamas buvimas jokio kompozicinio vaidmens neatlieka [8 il.].

Ašių susikirtimas aikštę dalija į keturias nelygias dalis. Kompozicinis aikštės centras yra pasislinkęs į šiaurę. Lukiškių aikštę ribojantys perimetrinio užstatymo kvartalai nėra išbaigti, kitaip sakant, nėra tinkamai suformuoti. O pati aikštės erdvė kol kas visai nesuvaldyta ir nevisavertė tiek fizine, tiek funkcinė, tiek visuomeninių ar patriotinių lūkesčių prasme.

URBANISTINĖ KONCEPCIJA, URBANISTINĖS STRUKTŪROS GALIMYBĖS

Kaip jau buvo minėta istorinės raidos apžvalgoje, didžioji dauguma aikštės plėtros variantų jau buvo pasiūlyti iki šiol rengtuose projektuose. Tik jų trūkumas buvo tai, kad į aikštę žiūrėta labai jau konkrečiai ir tiesmukiškai. Viskas apsiribodavo gerovės sutvarkymu, ideologiniu užtaisu, geriausiu atveju – galimų išklotinių korekcijos pasiūlymu. O pasibaigdavo „gražu-negražu“ vertinimu.

Įsigilinus į struktūrinius motyvus aikštės transformacijai ir atsižvelgus į bendrusios šios miesto dalies morfologinius parametrus, pats priimtinausias variantas yra tas, kur siūloma užstatyti šiaurinę aikštės dalį. Tai realizuojama atsižvelgiant į esamus kompozicinius principus bei pratęsiant vizualinę ašį link Naujojo centro. Aikštės mastelis sumažinamas iki priimtino Vilniaus miestui, ilgoji aikštės kraštinė planuojama

paraleliai Gedimino prospektui. Toliau konkretizuojant šį variantą svarbu bus atsižvelgti į bažnyčios bokštų vertikalių akcentų gretimybę ir jų interpretaciją formuojant būsimas išklotines.

Urbanistinės analizės išvados – tai kriterijai, kurie neišvengiamai įtakoja planuojamos teritorijos urbanistinius sprendinius ir duoda argumentuotus paaiškinimus galimoms planuojamo urbanistinio komplekso interpretacijoms.

Tampa akivaizdu, kad aikštės šiaurinėje išklotinėje dėsningai turi atsirasti foninis užstatymas, o ne bažnyčios šventorius ir medžių juosta, kurie fiziškai nepajėgia tinkamai suformuoti šiaurinės išklotinės, suteikti reprezentatyvių ar bent viešojo intereso bruožų aikštės erdvei, nekalbant apie galimus funkcinius scenarijus patrauklumui ar lankomumui įprasminti.

Siekiant paversti aikštę gyvybingą, būtina jai sumodeliuoti tinkamus parametrus. Vadinasi, ne tik atgaivinti liestinių vizualinius ir funkcinius kanalus link Neries, bet ir atrasti naujų logiškų bei prasmingų atributų. Šiuo atveju labai vertinga ir naudinga būtų prisiminti anksčiau minėtą galimą pagrindinę meridianinę jungtį, kuri logiškai ir pagrįstai susietų Senąjį ir Naująjį miesto centrus ir tuo pačiu padėtų prijungti Neries upę prie bendros aiškios ir gyvybingos urbanistinės struktūros [9 il.].

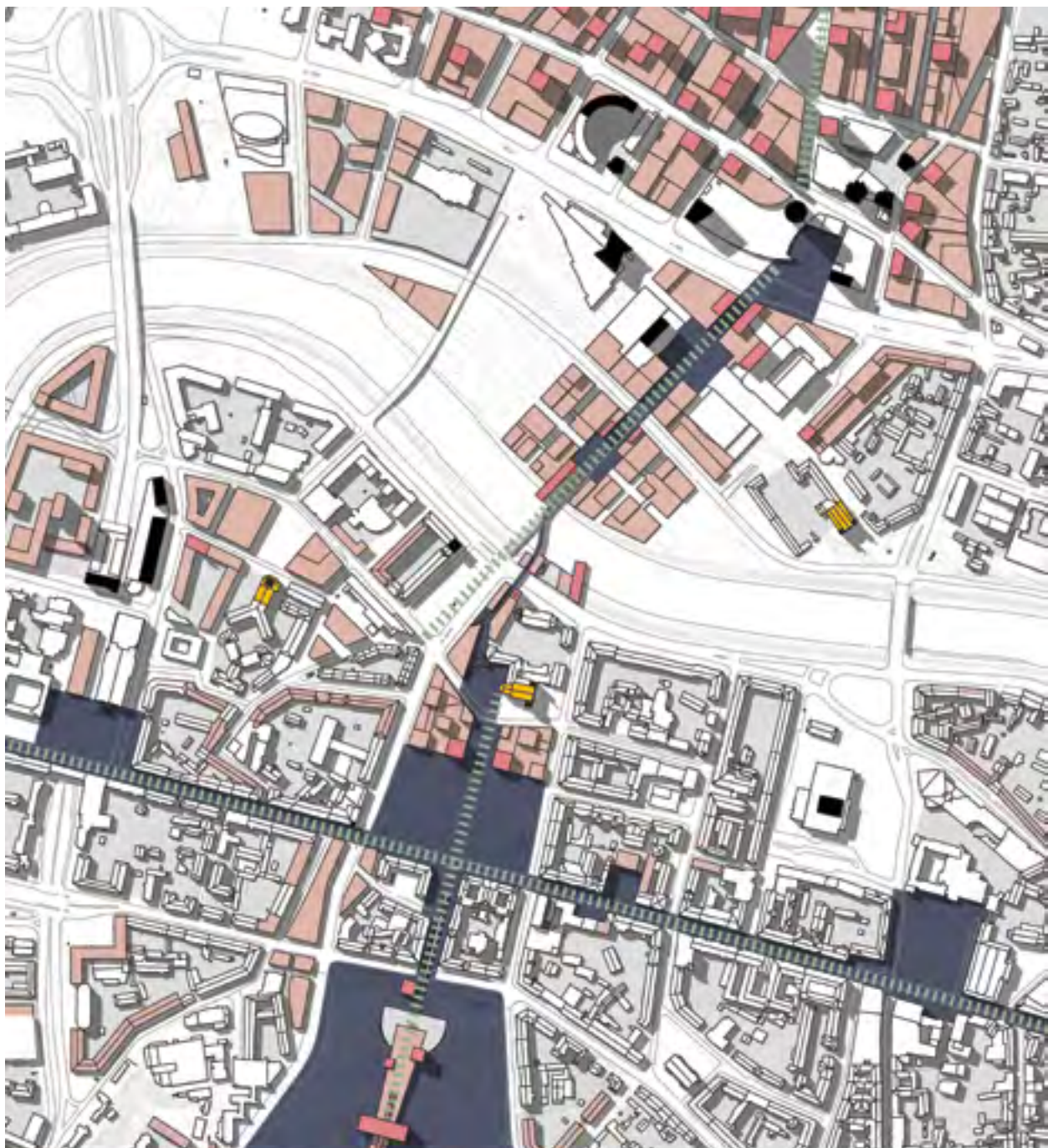
Formuojant Tauro kalno – Europos komplekso ašį (erdvinį urbanistinį kanalą), akumuluojamos ir smulkesnės aplinkinės urbanistinės viešos erdvės. Kanalas apima šešias įvairias viešojo intereso erdves, kurios išsidėsto panašiais intervalais. Tokiu būdu sisteminė šios centro dalies kompozicinė schema įgauna visavertį ir nuoseklų pavidalą. Atsiranda naujų teritorijos

9. Gedimino prospekto ašies principinė schema

Principal scheme of the axis of Gedimino Avenue

BUTARTINIAI ŽENKLAI

 Esamas užstatymas	 Esamos istorinės dominantes	 Esamos dominantes	 Pagrindinės kompozicinės ašys
 Planuojamas užstatymas	 Planuojamos dominantes	 Pagrindiniai energinės sistemos kanalai	 Kvartalai

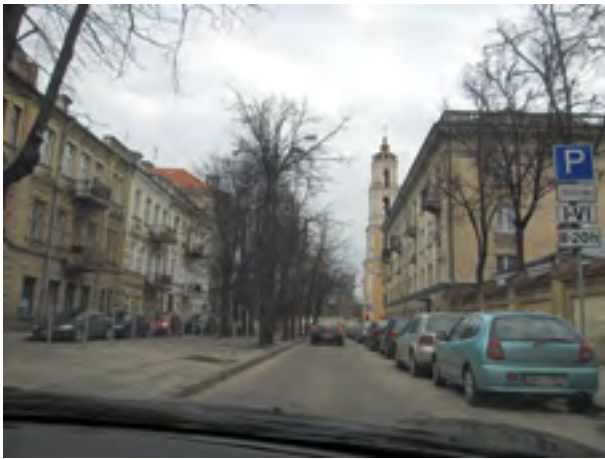
10. Lukiškių aikštės globalios aplinkos kompozicinė schema

Compositional scheme of the global environment of Lukiškių Square

dominančių būtinybė. Nes pagal urbanistines ypatybes miesto struktūroje dominantėmis gali būti tiek

atskiri taškiniai objektai, tiek grupinės architektūrinės kompozicijos [10 il.].

11. Šermukšnių gatvės vizualinis kanalas
Visual channel of Šermukšnių Street

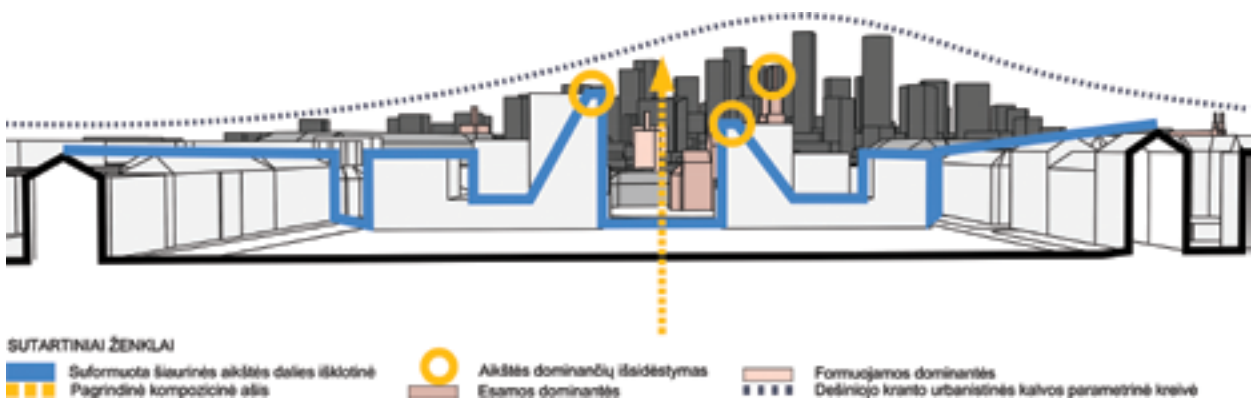
12. Subačiaus gatvės vizualinis kanalas
Visual channel of Subačiaus Street

Kad ir kaip keista, bet vilnietiška urbanistinė kompozicija pasižymi tuo, jog nė viena vertikalė (akcentas) nėra atsidūrusi vizualinio kanalo ašyje, visos jos yra kanalų liestinėse [11 ir 12 il.].

Lukiškių aikštės fiziniai parametrai galėtų būti mažinami išsaugant aikštės simetrinę kompoziciją. Šv. apaštalų Jokūbo ir Pilypo bažnyčia visgi turėtų būti reprezentuojama mažinant užstatymo aukštingumą ir dalinai iškreipiant ašinę simetriją jos vertikalių dominavimo zonoje. Planuojamo reguliaraus užstatymo perimetrui derėtų pabrėžtinai multifunkcinė paskir-

tis, kuri užtikrintų aikštės, kaip centrinio miesto reprezentacinio urbanistinio mazgo, gyvybingumą ir prasmingumą. Erdvinis kanalas, jungiantis aikštę su dešiniuoju Neries krantu, prasiskverbtų Šv. apaštalų Jokūbo ir Pilypo bažnyčios kvartalo vakarine kraštine. Tokiu būdu užstatymas, atvedantis į šį kanalą, pasitarautų kaip „vartai“ į Naująjį miesto centrą [13 il.].

Laipsniškas, logiškas užstatymo, urbanistinių erdvių formavimas privestų iki kokybiško, racionalaus miesto dalies urbanistinio modelio, kai galutinai realizuojamas (baigiamas formuoti) jo identitetas. Miesto

13. Lukiškių aikštės išlotinių formavimo principas
Formative principle of development drawings of Lukiškių Square

centras iš tikrųjų gali tapti tikru miesto centru, gyvybingu, patraukliu, o pagrindinė jo aikštė priartėtų prie suvokiamų ir įtikinamų europietišku standartų tiek struktūrine, tiek vertybine prasme.

Štai dabar, kai turime pagrįstus normalios reprezentacinės aikštės apmatius urbanistinei kokybei pagerinti, galima būtų Lukiškėms suteikti ir prirašyti visokių socialinių ar funkcinių scenarijų bei įgyvendinimo modelių...

TERITORIJOS VIZUALINIŲ PASEKMIŲ VERTINIMAS

Norint įsitikinti siūlymų teisingumu ir įtikinamumu, tikslinga atlikti nagrinėjamos teritorijos vizualinę analizę iš pagrindinių priimtinių ir susitartų apžvalgos taškų. Tokiu būdu galima įvardyti ir fiksuoti miesto vizualinį identitetą lemiančius urbanistinius faktorius, galima atrasti ir įrodyti trūkstamus urbanistinės sistemos elementus bei numatyti jų plėtrą, galima reguliuoti naujų planuojamų kompleksų ir objektų santykį urbanistinės struktūros kontekste.

Ne paslaptis, kad šiuo metu egzistuoja miesto bendrojo plano sprendiniuose įdiegta panoramų valdymo sistema per fiksuotus apžvalgos taškus. Tačiau ji kol kas naudojama ne sisteminiam vertinimui, o būsimą objekto tūrio patalpinimui, kad būtų aišku, ar jis matosi panoramose ir kaip jis veikia egzistuojančius kultūros paveldo ar gamtos elementus. Esmė – kuo mažiau pastatas ar kompleksas yra matomas, tuo jis geresnis. Labai keistas požiūris – projektuoti kuo mažiau matomus ir išraiškingus pastatus, bet tokia jau ta dabartinė situacija.

Šiuo atveju vizualinių pasekmių vertinimui ir miesto urbanistiniam modeliui suvaldyti pasitelkiame Londono miesto vaizdų valdymo sistemą¹². Panoraminų

vaizdų kontrolė yra atliekama vertinant planinės struktūros ir panoraminio vaizdo ryšį. Sistemos tikslas yra pasirinktos miesto dalies vertingų objektų ir teritorijų kompleksinė analizė, kurios išvados duoda konkrečius atsakymus, kur ko trūksta arba kur ko per daug.

Taigi Vilniaus miesto Neries upės slėnyje galime konkretizuoti teritorijas, taškus, ruožus, kuriuose esamas vaizdas neturėtų kisti, ir atvirkščiai, kur yra problemos, neišbaigtumai ar kompozicinių priemonių trūkumai, kuriuos galima ir būtina pašalinti. Toks pasekmių vertinimas pateikia visus atsakymus apie bet kurio kuriamo urbanistinio modelio vizualines pasekmes.

Tačiau socialinės pasekmės, lydinčios funkcines, pagal prof. Pranciškaus Juškevičiaus urbanistinių slinkčių teoriją, nelabai gali būti fiksuojamos konkrečiam laikotarpiui, nes priklauso nuo begalės veiksnių, kartais ir neprognozuojamų. Pavyzdžiui, kaip dabartinė Gedimino prospekto degradacija prasidėjo uždraudus parkuoti automobilius ir eliminavus iš jo viešąjį transportą.

Norint patikrinti bendrinę konceptualiąją situaciją žemutinėje Neries terasoje, turi būti vertinamas baigtinis urbanistinės kompozicijos vaizdas [14 il.], kuriame atsiskleidžia akivaizdžios struktūrinės planinės ir erdvinės pasekmės. Atsiranda daugiaplanė artikuluota architektūrinių masių, erdviųjų kanalų, dominančių ir viešojo intereso erdvių sistema, tinkamai integruojanti susiklosčiusio urbanistinio audinio esminius principus ir suteikianti prielaidas naujai kokybinei vertei atsirasti.

Akivaizdu, kad išskirtinis Vilniaus urbanistinio identiteto bruožas yra jo daugiaplaniškumas. Tą byloja ne tik gerbiamas Janas Buļhakas, bet ir Irena Marija Daujotaitė ir Giedrė Ingrida Laukaitytė-Malžinskienė, kurios savo atliktoje studijoje pabrėžia, kad vienas iš išskirtinių ir charakteringų bruožų yra miesto daugiaplaniškumas, kurį nulemia jo geografinė padėtis, gamtinės aplinkos įvairovė. Vilniaus centras yra išsidėstęs Neries upės slėnyje, tarp trijų kalvų, Trijų kryžių ir

12 Greater London Authority, *London view frame management 2012*, [interaktyvus], 2012, [žiūrėta 2013-12-15], <http://www.london.gov.uk/priorities/planning/supplementary-planning-guidance/view-management>.

14. Panoraminis žemutinės Neries terasos modelis

Panoramic model of the lower terrace of the Neris valley

Bekešo kalnų, Šeškinės kalvos ir Pamėnkalnio plynaukštės, kurios tarpusavyje yra nutolusios panašiu atstumu, todėl miesto centrą galima apžvelgti iš visų pusių. Vadinasi, bet kokie urbanistinės struktūros pokyčiai gali kardinaliai keisti jau susiklosčiusią struktūrą, jos unikalumą, kas ir atsitiko XX a. pab. – XXI a. pr.¹³.

Taigi pamatuotų ir visuotinai pripažintų vertinimo kriterijų yra pakankamai, ir jais, nors ir ne pažodžiui, privaloma vadovautis.

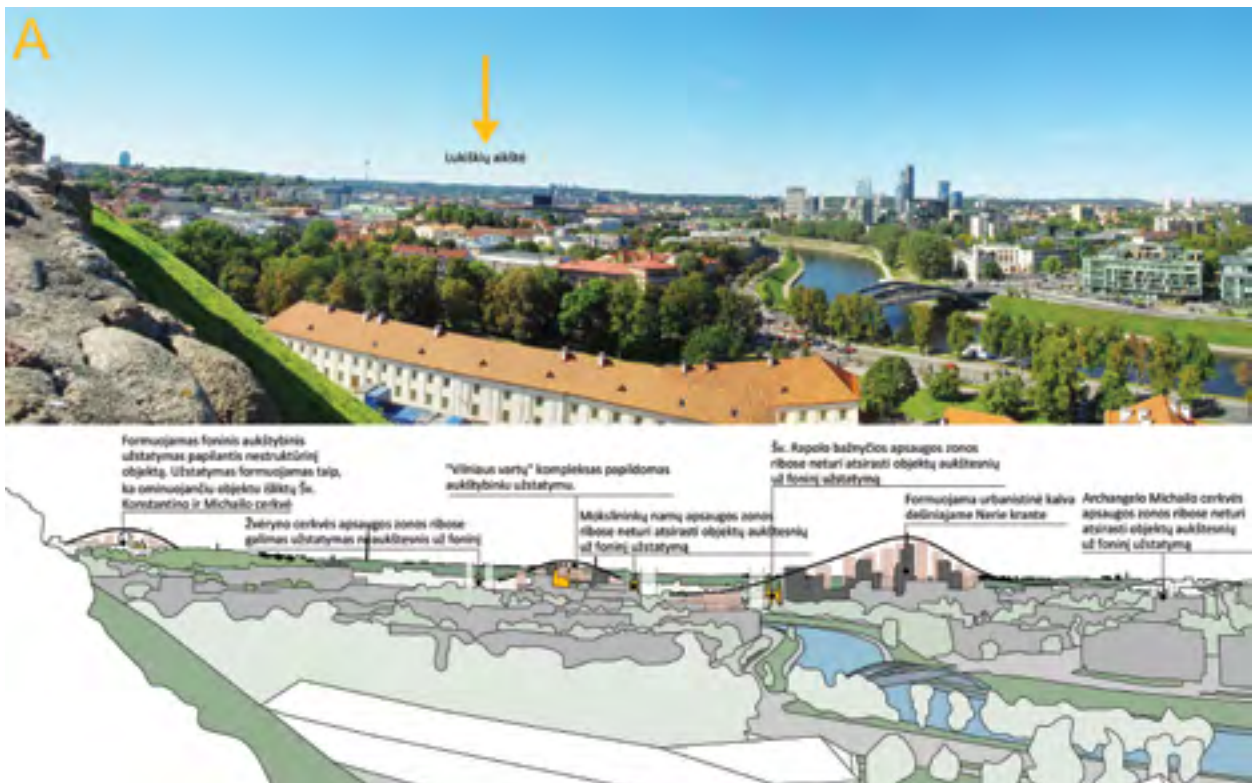
13 Irena Marija Daujotaitė, Giedrė Ingrida Laukaitytė-Malžinskienė, „Vilniaus miesto centro urbanistinei kompozicijai turintys įtakos Neries slėnio gamtinės morfostruktūros ypatumai“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2003, Nr. 4 (27), p. 132.

Tad smulkesnį pasiūlyto erdvinio teritorijos sprendinio pasekmių vertinimą, taikant minėtą Londono vaizdų valdymo sistemą, derėtų pakomentuoti žvelgiant iš trijų miesto apžvalgos taškų, kurie yra nurodyti miesto bendrajame plane¹⁴ [10 il.] ir kurie šiai miesto daliai yra aktualiausi: Gedimino pilies kalnas, Tauro kalnas ir „Hanner“ dangoraižis Europos aikštėje.

A panorama. Gedimino kalno panoramoje dabartinė Lukiškių aikštė išvis nėra suvokiama ar susieta kokiu nors urbanistiniu atributu [15 il.]. Ją galima identifikuoti

14 Vilniaus miesto savivaldybės teritorijos bendrasis planas iki 2015 metų, SĮ „Vilniaus planas“, projekto vad. Saulius Motieka, Mindaugas Pakalnis, Reg. Nr. 010011001881, 2007.

15. Vilniaus centrinės dalies panoraminė nuotrauka nuo Gedimino kalno ir jos spalvinis modelis (A panorama)

Panoramic photo of the central part of Vilnius from Gediminas Hill and its colour pattern model (panorama A)

tik pagal šalia esančią Šv. apaštalų Jokūbo ir Pilypo bažnyčią. Taigi centrinės dalies vizualinį identitetą kuriančių urbanistinės struktūros elementų hierarchinėje sekoje šis neišpasakytai svarbus urbanistinis mazgas niekaip nerespektuojamas. Paprasčiau sakant, yra suniveliuotas ir neįtrauktas į jokiais vertybes. Todėl tiesiog yra būtinas urbanistinio mazgo architektūrinio aukštingumo „patempimas“ virš foninio lygio. Ką ir siūloma padaryti šiaurinėje Lukiškių aikštės išsklotinėje. Tačiau netgi padidinus aukštingumą, šioje panoramoje jis vargiai išsiskirtų iš bendro konteksto, nes dalį aikštės užstoja Operos ir baletų teatro scenos dėžė. Vadinasi, reikalingos lokaliai vertikalės – gairės, kurios fiksuotų urbanistinio mazgo vietą ir svarbą panoraminėje struktūroje.

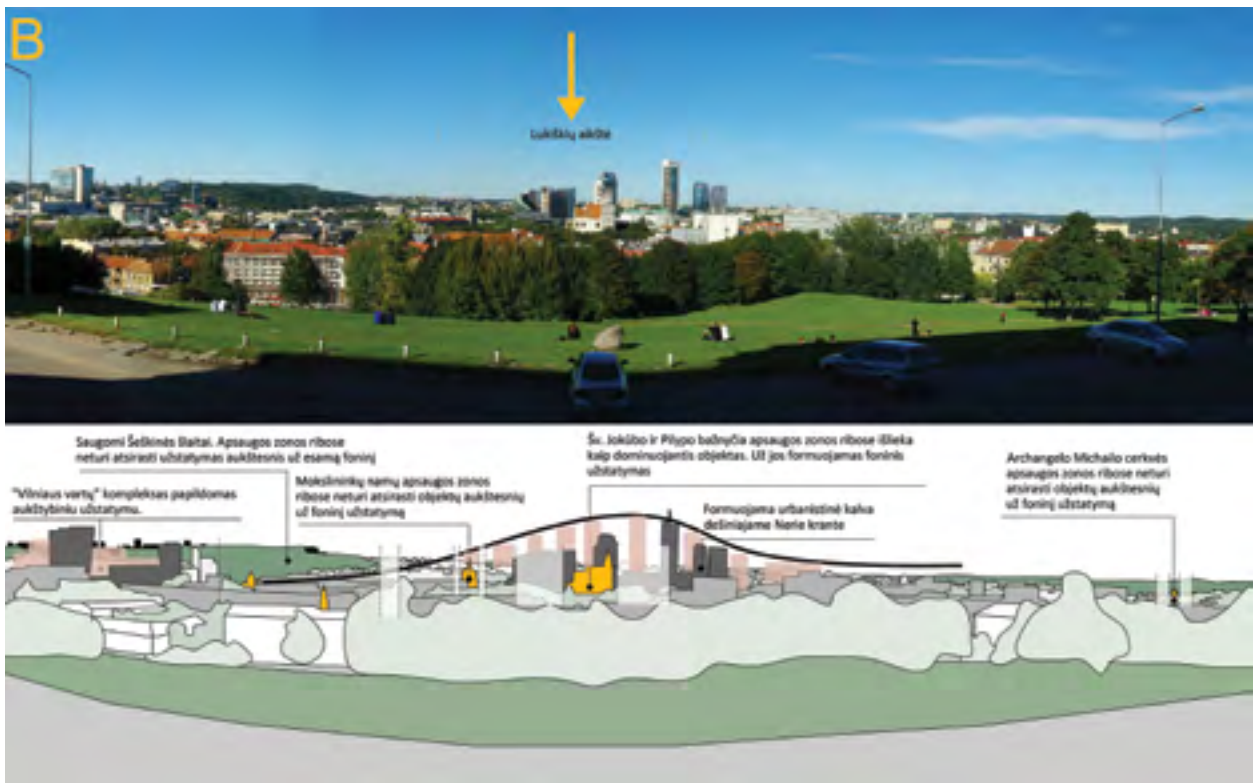
B panorama. Vertinant panoramą nuo Tauro kalno, kaip ir pirmuoju atveju, aikštė nėra matoma, o jos parametrus galima kažkiek suvokti pagal aplinkinių užstaty-

mą [16 il.]. Realiai situaciją įvertinti trukdo per didelis želdinių kiekis kalno papėdėje, kuris visiškai panaikina orientaciją bei daugiaplaniškumo suvokimą, o tuo pačiu žaloja urbanistinį identitetą. Viena aišku, kad be racionalių tvarkymo, būtinas Šv. apaštalų Jokūbo ir Pilypo bažnyčios dominančių urbanistinės kompozicijos papildymas atskirais tūrinėmis masėmis.

C panorama. Kad ir kaip būtų apmaudu, bet geriausiai aikštę ir jos aplinką galima įvertinti nuo visai nepopuliaraus apžvalgos taško – „Hanner“ dangoraižio Europos aikštėje. Čia aiškiai matoma meridianinė ašis nuo Tauro kalno iki Naujojo miesto centro, jos struktūriniai elementai, tai pat įžvelgiami ir esami aikštės parametrai [17 il.].

Labiausiai krenta į akis nesuvokiamos aikštės ribos ir miškas aplink Šv. apaštalų Jokūbo ir Pilypo bažnyčios ir vienuolyno kompleksą. Ir vėl pasitvirtina

16. Vilniaus centrinės dalies panoraminė nuotrauka nuo Tauro kalno ir jos spalvinis modelis (B panorama)

Panoramic photo of the central part of Vilnius from Taurus Hill and its colour pattern model (panorama B)

logiška ankstesnė išvada, kad būtina mažinti aikštės plotą ir formuoti papildomą architektūrinę masę su lokaliomis dominantėmis ir kitais atributais.

Kaip matome, vizualinių pasekmių vertinimo ir miesto urbanistinio modelio valdymo sistema leidžia pasitikrinti, identifikuoti miesto urbanistinės sandaros ypatybes ir, esant reikalui, ją tobulinti sistemiskai, o ne lopant skyles atsitiktiniais pavieniais atributais. Miestas turi juo ir būti, o ne apsimesti, kad jis toks yra.

IŠVADOS

1. Nagrinėjama teritorija yra vieno iš svarbiausių miesto probleminių arealų aplinkoje, kol kas neturinti suformuotos ir integralios urbanistinės struktūros, susijusios su Senojo ir Naujojo miesto centrais.

2. Lukiškių aikštės urbanistinė samprata, paremta urbanistine analize ir jos išvadų teiginiais plačiame urbanistiniame kontekste, bei tolesnis požiūrio plėtojimas gali turėti lemiamų teigiamų pasekmių Vilniaus centro žemutinėje Nerios terasoje identitetui, urbanistinės morfologijos tęstinumui ir sostinės įvaizdžio formavimui.

3. Pasitvirtina logiška išvada, kad reprezentacinei Lukiškių aikštei būtina nauja sostinės rangą atitinkanti urbanistinė, socialinė ir meninė kokybė. Taigi:

- kompleksinis aplinkinės urbanistinės struktūros renovavimas, urbanistinėmis priemonėmis formuojant išbaigtus kompaktiškus struktūrinius vienetus, jungiančius Senąjį ir Naująjį miesto centrus;
- Lukiškių aikštės, Šv. apaštalų Jokūbo ir Pilypo bažnyčios bei vienuolyno komplekso urbanistinio mazgo stiprinimas;

17. Vilniaus centrinės dalies panoraminė nuotrauka nuo „Hanner“ dangoraižio Europos aikštėje ir jos spalvinis modelis (C panorama)
 Panoramic photo of the central part of Vilnius from the Hanner skyscraper in Europa Square and its colour pattern model (panorama C)

– Lukiškių aikštės ploto mažinimas, naujai formuojant papildomas architektūrinės mases su polifunkciniais atributais.

– aikštės paskirtis turėtų būti polifunkcinė. Taip būtų patenkinami tiek politiniai, tiek socialiniai interesai.

Gauta 2015 03 16

- Daujotaitė Irena Marija, Laukaitytė-Malžinskienė Giedrė Ingrida, „Vilniaus miesto centro urbanistinei kompozicijai turintys įtakos Neris slėnio gamtinės morfostruktūros ypatumai“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2003, Nr. 4 (27), p. 132.
- Daunora Zigmas Jonas, „Lukiškių aikštės ir jos aplinkos urbanistinės sąlygos ir plėtojimo galimybės“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 1998, Nr. 2 (22), p. 70.
- Daunora Zigmas Jonas, Kirvaitienė Salvinija, Vyšniūnas Algis, *Vilniaus miesto vizualinio identiteto apsaugos ir plėtros principai*, Vilnius: Technika, 2004, p. 75–76, 82.
- Grunskis Tomas, „Lukiškių aikštės estetinės transformacijos problema Europos miesto aikščių tradicijos diskurse“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2000, Nr. 3 (24), p. 119.
- Grunskis Tomas, „Miesto visuomeninių erdvių sistema: kai kurios teorinės prielaidos“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2002, Nr. 3 (26), p. 141.
- Jan Buhak, *Vilnius I*, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2012, p. 52
- London view frame management 2012, [interaktyvus], London: Greater London Authority, 2012, [žiūrėta 2013-12-15], <http://www.london.gov.uk/priorities/planning/supplementary-planning-guidance/view-management>.
- Mikučianis Vladislovas, *Norėjau dirbti Lietuvoje*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, p. 71.
- Šešelgis Kazys, „Vilniaus miesto Lukiškių aikštės formavimo projektai“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 1997, Nr. 2 (24), p. 51.
- Šešelgis Kazys, „Vilniaus miesto Lukiškių aikštės formavimo projektai“, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 1997, Nr. 2 (24), p. 38.
- Vilniaus miesto savivaldybės teritorijos bendrasis planas iki 2015 metų, SĮ „Vilniaus planas“, projekto vad. Saulius Motieka, Mindaugas Pakalnis, 2007.
- Vyšniūnas Algis, „Lukiškių aikštė – socialinio užsakymo evoliucija. Paminklas laisvės kovų dalyviams ar simbolis „Laisvė?““, in: *Urbanistika ir architektūra*, Vilnius, 2008, Nr. 4 (32), p. 201–202.
- Vytautas Brėdikis, „Architektūra – tai dėžė, kurioje bandoma pasislėpti pačiam nuo savęs“, in: *Lietuvos architektų sąjunga*, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-07-14], <http://www.architektusajunga.lt/skaitiniai/-architektura-tai-deze-kurioje-bandoma-pasislepti-paciam-nuo-saves>

THE EVOLUTION OF URBAN DEVELOPMENT, CONSEQUENCES AND SUGGESTIONS FOR LUKIŠKIŲ SQUARE

Lina Panavaitė, Saulius Motieka

KEYWORDS: Lukiškių Square, urban instrumentation, urban structure, urban fabric, urban transformation, building morphotype, building multi-planning.

SUMMARY

Lukiškių Square is firstly a tool of the city's urban instrumentation, and secondly, it fulfils the philosophical and social content. Its location, the history of its appearance, its role in the context of the city's urban fabric and the potential consequences of its urban transformation are of utmost importance. Contextuality and the principles of urban structure of the lower terrace of the Neris River is a key to a logical, reasonable and fair solution. All the possible options of the transformation of the square have been analysed in the evolutionary development. It is important to choose the best-fitting option and show the meaningfulness of a wider urban context, avoiding potential threats and errors. This importance rises from the fact that the area is in the vicinity of the city's most important problematic habitats and has an unformed and disintegrated urban structure in relation to the old and new city centres.

The urban concept of Lukiškių Square is inseparable from the identity of the Vilnius centre, its urban morphology and the continuity of its image. Thereby, the conclusion is confirmed that the representational Lukiškių Square needs a new quality befitting the capital city's urban, social and artistic rank. Possible parameters are examined and validated through the evaluation of visual criteria.

